

Др Дарко Димовски,*
Доцент Правног факултета,
Универзитет у Нишу

НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 343.811

Рад примљен: 01.09.2014.

Рад прихваћен: 01.12.2014.

ПРИВАТНИ ЗАТВОРИ**

Апстракт: Аутор је, полазећи од околности које су допринеле стварању приватних затвора, образложио историјски развој приватних затвора у Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији. Након тога, аутор је анализирао добре и лоше стране затвора којима управљају приватне компаније. Како се Република Србија константно у последњих двадесетак година суочава са порастом броја лица лишених слободе, као и са хроничном беспарицом што утиче на стање у индустријским погонима казнено-поправних установа, постоји могућност давања дозволе приватним компанијама да руководе затворима. Стога је аутор посебну пажњу посветио евентуалним проблемима увођења приватних затвора у пенитенцијарни систем у Србији.

Кључне речи: приватни затвори, историјски развој, Република Србија.

1. Увод

Реформом кривичног права, која је уследила доношењем француског Кривичног законика из 1791. године, и увођењем казне лишења слободе, дошло је до стварања посебних пенитенцијарних установа у којима се извршавала казна лишења слободе. Током историје дошло је до развоја различитих облика класичних пенитенцијарних система: систем заједничког затвора, систем ћелијског затвора – филиделфијски и обурнски (Димовски, 2008: 265–276), прогресивни систем – енглески, ирски, Маконокијев бодовни систем и женевски (Константиновић Вилић, Костић, 2011: 136–147). Временом неки од ових система су показивали одређење

* darko@prafak.ni.ac.rs

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179046, Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

недостатке. Без обзира на то, у великом броју држава владајући систем у пенитенцијарним установама је ирски прогресивни систем. Иако ирски прогресивни систем показује добре резултате, у одређеним државама, попут Сједињених Америчких Држава, осамдесетих година XX века, дошло је до увођења приватних затвора, који се могу одредити као пенитенцијарна установа којом руководи, уместо државе, приватно предузеће.¹ Неки пенолози сматрају да су корени приватних затвора настали још у доба робовласништва, односно у доба тзв. chain-gang система, који се огледа у запошљавању затвореника ван пенитенцијарних установа крајем XVIII века у Пенсилванији (Roth, 2006: 56). Међутим, општеприхваћено је мишљење да се почетак приватних затвора везује за осамдесете године прошлог века, када је тадашњи кандидат за америчког председника Роналд Реган истакао да је америчка влада проблем и да је потребно приватизовати све што је могуће. За Роналда Регана се не може рећи да је први заступао став да приватна лица боље управљају великим системима, него држава. Наиме, још је трећи амерички председник Томас Џеферсон сматрао да држава лошије управља одређеним јавним системима у односу на приватне компаније. Стога је неопходно дозволити приватним компанијама да се надмећу у управљању јавним системима (Sellers, 1993: 14). Други разлог за увођење приватних затвора је дебата која се водила у то време, у вези примене строгих санкција за почињена кривична дела, уместо спровођења мера превенције (Selman, Leighton, 2010: 11). Избором Роналда Регана за председника Сједињених Америчких Држава, дошло је до приватизације бројних компанија и установа, које су били у власништву државе. Иако пенитенцијарне установе нису биле намењене за приватизацију, дошло се до тога да држава, притиснута повећањем броја осуђеника (што је довело до писања поднесака осуђеника судовима, који су препуњеност затвора окарактерисали као кршење амандана 8 о забрани окрутне и необичајне казне), и немањем довољно финансијских средстава за изградњу нових пенитенцијарних установа, препусти приватним компанијама управљање већ постојећим затворима, као и изградњу нових затвора (Roth, 2006: 3).

2. Историјски развој приватних затвора

На идеју да приватна компаније преузме руководство над пенитенцијарним установама дошли су Томас Бесли (Thomas Beasley) и Роберт Крантс (Robert Crants) 1983. године. Они су током разговора са директором компаније Magic Stove били подржани у спровођењу своје идеје о управљању пенитенцијарним установама од стране приватних компанија. Том

1 What Is a Private Prison? Retrieved 10, November 2013, from <http://www.wisegeek.com/what-is-a-private-prison.htm>

приликом, директор компаније Magic Stove је рекао да ће бити ђаволски подухват да млад човек реши проблем пренатрпаности затвора, а да у исто време направи профит (Price, Morriss 2012: 56). Тако се почетак развоја приватних затвора у модерном смислу везује се за 1984. годину, када је држава дозволила да Корекциона корпорација Америке (Corrections Corporation of America – CCA) преузме контролу над управљањем пенитенцијарне установе у округу Хамилтон у Тенесију. Давање дозволе Корекционој корпорацији Америке сматра се првим уговором којим је омогућено да приватна компанија преузме у потпуности управљење једном пенитенцијарном установом. Током исте године, Корекциона корпорација Америке је изградила прву пенитенцијарну установу (Houston Processing Center) у Хјустону (савезна држава Тексас).² Већ наредне године поменута приватна фирма је понудила савезној држави Тенеси да преузме управљање целокупним пенитенцијарним системом за 200 милиона америчких долара годишње. Иако је такав предлог одбијен, због великог притиска јавности, Корекциона корпорација Америке успела је да прошири управљене различитим пенитенцијарним установама широм земље (Smith, 2012). Наиме, у наредним година Корекциона корпорација Америке је изградила и пенитенцијарне установе намењене малолетним делинквентима – Shelby Training Center, у округу Шелби у Тенесију. Јуна 1989. године отворен је први затвор за жене у Њу Мексику, док је наредне године отворена пенитенцијарна установа средњег степена обезбеђења саграђена од стране приватне компаније.³ Тренутно Корекциона корпорација Америке управља са више од 80.000 кревета у 65 пенитенцијарне установе.

У исто време настала је још једна компанија, у чијем опису посла је било управљање пенитенцијарним установама – GEO Group.⁴ Први затвор ова компанија је отворила 1987. године. Профит је оствариван закључењем уговора о транспорту са Бироом пенитенцијарних установа (Bureau of Prison – BOP), као и са државом и локалним самоуправама (Price, Morriss 2012: 48). Током 1992. године, заједничким улагањем са још једном приватном компанијом, GEO Group је почела да пружа услуге у вези транспорта затвореника и многе друге услуге. У аустралијској држави Њу Саут Велс (New South Wales) били су задужени за изградњу првог приватног затвора у овој области. У савезној држави Тексас ова приватна компанија отворила је пенитенцијарну установу која је специјализована

2 The CCA Story: Our Company History, Retrieved 11, November 2013, from <http://cca.com/our-history>

3 The CCA Story: Our Company History, Retrieved 11, November 2013, from <http://cca.com/our-history>

4 The Geo Group, Retrieved 11, November 2013, from <http://www.geogroup.com/history>

за третман осуђеника зависних од алкохола и психотропних супстанци. Компанија GEO Group је 1998. године почела да управља и психијатријском болницом у Јужној Флориди.⁵ Година 1999. представља тренутак када је GEO Group закључила 25-годишњи уговор са Јужноафричком Републиком о изградњи и управљању затвором највећег степена обезбеђења са 3.024 кревета у провинцији Лимпопо.⁶ Временом је GEO Group толико нарасла да тренутно управља са 24 пенитенцијарне установе у 12 савезних држава. О вредности компаније најбоље сведочи чињеница да редовно бележи раст профита. Тако је, на пример, само једне календарске године (2005. година) компанија забележила раст профита од 67,1%, док је током 2010. године GEO Group остварила укупно 1,27 милијарди америчких долара, што представља повећане од 11% у односу на претходну годину (Price, Morriss 2012: 56).

Појава приватних затвора није специфична само за Сједињене Америчке Државе. Наиме, концепт приватних затвора прихваћен је и у земљама попут Велике Британије, Јапана, Француске, Немачке, али и државама некадашњег источног блока – Чешка, Бугарска, Пољска. Концепт приватних затвора у Великој Британији је прихваћен за време владавине Маргарет Тачер крајем осамдесетих година прошлог века. Наиме, тадашња премијерка Велике Британије, Маргарет Тачер, желела је да прошири основе тржишне економије и на пружање јавних услуга, сматрајући при томе да ће пружање тих услуга од стране приватних компанија бити знатно боље и финансијски исплативије. Историјски развој приватних затвора у Уједињеном Краљевству може се поделити у четири периода: 1) период који се односи на припрему јавности за прихватање постојања приватних затвора – до почетка деведесетих година XX века; 2) период везан за почетак надметања између државних и приватних затвора – од 1990. до 1998. године; 3) период у којем постоје ситуације да се одређени приватни затвори враћају на управљање држави и обрнуто – од 1998. до 2010. године и 4) продубљено такмичење између државних и приватних затвора односи се на последњи период – од 2010. године до данас (Panchiama, 1).

Година која се сматра пресудном за почетак настанка приватних затвора је 1987, када је одговарајући одбор британског парламента предложио, као решење за пренатрпаност затвора и лоше стање у пружању услуга у затворима, давање дозволе приватним компанијама да управљају

5 South Florida State Hospital, Retrieved 12, November 2013, from <http://www.geocarellc.com/Locations/SouthFloridaStateHospital.aspx>

6 Kutama Sinthumule Correctional Center, Retrieved 12, November 2013, from <http://www.geogroup.com/maps/locationdetails/66>

затворима (Whitehead, Crawshaw, 2012: 67). Доношењем одговарајућег законског оквира 1990. и 1991. године, омогућено је држави да склопи уговор о управљању затвором од стране приватних компанија (Panchiama, 2). Године 1992. отворен је први приватни затвор којим је управљала компанија НМР Wolds. Закон из 1994. године створио је основу да приватне компаније могу не само управљати затворима, већ их и конструисати и изградити. У Велсу први приватни затвор је отворен 1997. године. Два затвора којима се управљало од стране приватних компанија, су, након истека уговора, враћена на управљање држави 2000. године. Вредност послова које обављају приватни затвори се креће око 4 милијарде фунти. Данас је Велика Британија земља у којој је пенитенцијарни систем највише приватизован од свих држава у Европи. Десет процената свих затвора у Енглеској и Велсу су приватизовани. Од укупне затворске популације у Енглеској и Велсу, њих 12,9% је смештено у приватне затворе (Panchiama, 1–2). У Велсу је тај проценат знатно већи. Наиме, проценат осуђеника који се налазе у приватним затворима иде чак до 43% (Great Britain: Parliament: House of Commons: Welsh Affairs Committee, 2010).

3. Аргументи за постојање приватних затвора

Генерално говорећи, постоје разлози за увођење приватних затвора у пенитенцијарни систем у једној држави, али, такође, постоје разлози који оспоравају постојање таквих затвора. У наредном делу рада, обратићемо пажњу на обе врсте разлога. Неке од разлога постојања приватних затвора на посредан начин смо већ споменули, приликом анализе разлога њиховог увођења у пенитенцијарни систем у Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији. Наиме, изградњом приватних затвора долази до смањења пренатрпаности капацитета пенитенцијарних установа које се налазе под управљањем државе, јер приватни затвори „преузимају“ одређени број осуђеника.

Као други разлог за постојање приватних затвора може се, како је то сматрао истраживач Белс (Bales), навести достизање већих капацитета за смештај осуђеника по јефтинијој цени. Тако је, на пример, држави потребно преко две године да изгради једну нову пенитенцијарну установу, док су приватне компаније способне да је изграде за годину и шест месеци. Други истраживачи, попут Антонучиа (Antonuccio), наглашавају да приватне компаније граде затворе на оним локацијама на којима се остварује највећи бенефит за локалну заједницу, при чему се обезбеђује посао за људе уз повећане количине новца који се троши у локалну заједницу.⁷ Такође,

7 Arguments For Private Prisons, Retrieved 16, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/pros>

приватне компаније су у могућности да смање трошкове на тај начин што не губе непотребно време на административне послове, уз значајну редукацију новчаних средстава која су потребна за куповину различите опреме (Perrone, Pratt, 2003: 302). Како бисмо илустровали податак да су приватне компаније економичније приликом изградње пенитенцијарних установа, довољно је навести податак да је цена коштања изградње затвора од стране приватних компанија нижа за 24% у односу на затворе које гради држава (Wilson, 2011). Такође, као још један пример ефикасности приватних затвора може се навести пример из Хјустона, у савезној држави Тексас, у којој цена изградње затвора по једном осуђеничком кревету износи 14 хиљада долара и потребно време за изградњу износи шест месеци, док цена изградње затвора по једном кревету од стране државе износи 26 хиљада долара, и потребно време изградњу је преко 30 месеци (Michigan Privatization Report, 2003: 5). Цена коштања боравка једног осуђеника у пенитенцијарној установи је мања у приватним затворима за 3.40 долара, него у затворима под управом државе (Perrone et al., 2003: 315). Истраживачи Блекели (Blakely) и Бумпус (Bumphus) истичу да су приватни затвори смањили трошкове држави поводом смештаја осуђеница, јер њихов смештај, како су показала истраживања, више кошта него смештај осуђеника, на тај начин што су у приватне затворе на казну затвора упућивање особе женског пола.⁸

Још један разлог за давање дозволе приватним компанијама да преузму управљање над појединим пенитенцијарним установама је чињеница да пружају знатно боље услуге. Наиме, док су државни затвори често препуњени, тако да функционишу са попуњености капацитета од 113%, приватни затвори имају увек места за нове осуђенике, јер они раде са капацитетима који нису пуни – 82%. Успешнији програми за одвикавање од употребе психоактивних супстанци се примењују у приватним затворима. Наиме, 28% осуђеника из приватних затвора учествује у оваквим програмима, док само 14% партиципира у државним затворима. Осуђеници остварују већу зараду у приватним затворима у односу на осуђенике у државним затворима. Иако је та разлика мала, свега 10 центи по дану, с обзиром на дужину трајања појединих казни затвора, прави се значајна разлика у свеукупној заради осуђеника из приватних затвора.⁹ Истраживање, спроведено крајем осамдесетих година прошлог века од стране Чарлс Логана (Charles Logan), показало је да су приватни затвори

8 Arguments For Private Prisons, Retrieved 16, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/pros>

9 Arguments For Private Prisons, Retrieved 16, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/pros>

остварили боље резултате у поређењу са државним и у погледу животног простора који је намењен осуђеницима, степена безбедности, управљања и реда. Наиме, социолог Чарлс Логан је упоређивао три затвора за жене у савезној држави Њу Мексико, од којих је један приватни затвор, док једним државним затвором руководи Њу Мексико, док се другим руководи са федералног нивоа. Уједно, социолог Логан је истицао да приватне затворе одликују већа флексибилност и искуство управљачког кадра, ентузијазам, осећај припадности код припадника формалног система, као и њихово понашање строго по правилима предвиђеним у законском тексту и кућном реду (Logan, 1992: 577–613).

У приватним затворима је могуће испитати примену нове филозофије у начину извршења казне затвора, уз примену савремених пенитенцијарних програма, с циљем ресоцијализације и смањења стопе повратништва.¹⁰

4. Аргументи против постојања приватних затвора

Поред аргумената којима се оправдава постојање приватних затвора, постоје аргументи који се користе како се не би дозволила изградња приватних затвора. Најважнији аргумент за издавање дозволе приватним компанијама да управљају затворима је питање легитимитета. Наиме, сходно одлуци Врховног суда САД, држава не сме да допусти, на основу амандмана V и XIV,¹¹ да приватне компаније одлучују о, између осталог, праву на слободу, поготово што су приватне компаније основане ради остваривања профита. Такође, на питање легитимитета утиче и чињеница да запослени у приватним затворима често поседују акције одређење приватне компаније. Уједно, приватни затвори својим постојањем преузимају дискреционо и ексклузивно право државе да казни људе за учињено кривично дело. Како се људи често руководе материјалним интересима, могуће је да њихове одлуке буду управљене ка остваривању веће финансијске добити, а не ка поштовању људских права осуђеника.

Истраживачи, попут Андерсона (Anderson), наглашавају да, иако су приватни затвори основани како би се решио проблем хроничног недостатка простора у пенитенцијарним системима, њихово постојање није довело да нестајања овог проблема, док су се, истовремено, јавили проблеми хуманитарног и социјалног карактера. Законодавци, приликом одлучивања давања дозволе приватним компанијама да оснују затворе и њима руководе,

10 Arguments For Private Prisons, Retrieved 17, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/pros>

11 Више о овим амандманима видети: Due process, Retrieved 18, November 2013, from http://www.law.cornell.edu/wex/due_process

воде се само краткотрајним финансијским резултатима, не узимајући у обзир посредне дугорочне ефекте, попут рецидивизма и спровођења одређених правних процедура. Заговорници увођења приватних затвора истицали су могућност примене савремених пенитенцијарних програма, с циљем смањења стопе повратништва. Међутим, добијени резултати оповргавају овај став. Тако се, на пример, стопа рецидивизма не разликује код осуђеника/ца без обзира да ли су казну затвора издржали у државном или приватном затвору.¹²

Као још један аргумент против увођења приватних затвора у пенитенцијарни систем наводи се пословно оријентисана политика приватних затвора. Наиме, како се приватни затвори руководе стицањем профита, то неминовно доводи до смањења издвајања новца за примену различитих облика третмана, као и пружања различитих услуга. У већ поменутом истраживању професора социологије Логана, дошло се до резултата да су државни затвори остварили боље резултате у погледу пружања здравствених услуга и саветовања (Logan, 1992: 577–613).

Руковођећи само економским критеријумом, приватни затвори исплаћују мање зараде запосленима у различитим службама формалног система, уз коришћења мањег броја сати за њихову обуку. Тако је једно истраживање од стране Ченга (Chang) и Томпкинса (Thompkins) показало да службеници формалног система у приватним затворима зарађују 18.000 америчких долара, док ти исти службеници за исти посао у државним затворима зарађују 23.000 америчких долара, због чега долази до веће стопе флукуације броја оних који се запосле, односно дају отказ у приватним затворима током једне године. Та стопа флукуације запослених у приватним затворима износи 43%, док у државним затворима се креће око 15%. Од укупног броја оних који нису више запослени у приватним затворима, њих 71% да оставку, 21% буде отпуштено, 7% буде премештено у другу установу, док 0,6% оде у пензију, док се у државним затворима проценат запослених у разним службама који оду из затвора креће у следећим размерама: 63% од укупног броја запослених који више не раде у државним затворима сами су дали оставку, 15% је пензионисано, а њих 22% више на ради из непознатих разлога. Добијени резултати сугеришу да приватни затвори воде мање флексибилну политику од државних затвора у погледу запошљавања (Blakely, Vumphus, 2004). Уједно, у приватним затворима обука припадника службе обезбеђења траје за 35% мање од обуке службеника у државним затворима, што на посредан начин утиче у на сам квалитет обуке (Anderson, 2009). Поред тога, припадници службе

12 Arguments Against Private Prisons, Retrieved 18, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/cons>

за обезбеђење у приватном затвору у Охају носе оружје, иако пре тога нису прошли адекватну обуку.¹³

Упоредивањем броја осуђеника у односу на број службеника у приватним и државним затворима, увиђамо да је тај однос иде у корист државних затвора. Наиме, у приватним затворима постоји 6,7 осуђеника на једног затворског службеника за преваспитање и 3,7 осуђеника на остале затворске службенике. У државним затворима иде 5,6 осуђеника на једног затворског службеника за преваспитање, док 3,1 осуђеника иде на остале затворске службенике (Blakely et al., 2004). Ако добијене податке повежемо са стопом насиља у приватним и државним затворима, а она се креће од око 40 напада међу осуђеницима и 9 напада од стране осуђеника на затворско особље по приватном затвору, као 19 напада међу осуђеницима и 10 напада на затворске особље у државним затворима (Blakely, et al., 2004), можемо закључити да, због тога што приватни затвори запошљавају мање припадника различитих служби, то доводи до мањег степена безбедности у приватним затворима у односу на државне.

О слабом раду службе обезбеђења сведочи податак да се у приватним затворима налази већа количина психоактивних супстанци, него у затворима под управом државе (Camp, Gaes, 2000: 6). Иако је број бекстава из затвора релативно мали, већи број бекстава се догађа у приватним затворима. Тако је, на пример, током 1999. године било 23 бекства из приватних затвора, док је те исте године из затвора под управом федералне владе било само једно бекство.¹⁴ Из приватног затвора са највећим степеном обезбеђења у Охају (Northeast Ohio Correctional Center – NOCC) јула 1998. године побегло је 5 затвореника осуђених за убиство (Camp, Gaes, 2000: 3). Из овога произилази да служба обезбеђења у приватним затворима не обавља свој посао максимално добро.

Истраживање о квалитету услуга приватних и државних затвора у Сједињеним Америчким Државама показало је да одређени приватни затвори обезбеђују најлошију храну. Приватни затвор Taft Correctional Institution је својим осуђеницима обезбеђивао храну лошијег квалитета, мање разноврсности и мањих порција у поређењу са свим затворима који су под управом федералне владе.¹⁵

13 Arguments Against Private Prisons, Retrieved 21, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/cons>

14 Arguments Against Private Prisons, Retrieved 21, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/cons>

15 Arguments Against Private Prisons, Retrieved 21, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/cons>

Сврха кажњавања је ресоцијализација осуђеника. Стога потребно је пустити осуђеника на условни отпуст када испуни законом прописане услове, јер би у супротном његово даље задржавање у пенитенцијарној установи било контрапродуктивно. И поред тога, приватни затвори често не дозвољавају условни отпуст осуђеника, иако су испуњени сви законски услови, јер би на тај начин остали без радне снаге која им је неопходна приликом стварања профита (Anderson, 2009). Како приватни затвори зависе од прилива нове „радне снаге“, односно од доношења осуђујућих пресуда на казне затвора за примарне делинквенте, као и од високе стопе рецидивизма, приватне компаније које руководе овим затворима настоје да одрже тренд изрицања казни затвора што ширем кругу окривљених, на тај начин што предузимају акте лобирања. Другим речима, приватне компаније подржавају оне политичаре који заступају њихове интересе. Тако су, на пример, током изборне 1998. године, одређене приватне компаније које управљају приватним затворима финансијски подржале 361 кандидата у 25 савезних држава са укупном сумом од 540.000 америчких долара. Од укупног броја финансијски подржаних кандидата, њих 87% је победило. Потребно је нагласити да одређене приватне компаније, поред легалних начина лобирања и финансијске подршке политичарима, користе и одређење незаконите активности зарад остваривања својих интереса. Приватни затвор Correctional Services Corporation (CSC) је у четворогодишњем периоду незаконито организовао превоз неколицини законодаваца. Још један пример илегалних активности приватних затвора је случај из савезне државе Аљаска, у којој је власник тзв. приватних затвора на пола пута осуђен на казну затвора од шест месеци, због плаћања најмање 20.000 америчких долара политичару, који је требало да му обезбеди дозволу за изградњу још једног затвора. Током 2009. године догодио се још један случај корупције од стране приватних пенитенцијарних установа. У конкретном случају приватни поправни дом за малолетнике исплатио је 2,6 милиона долара двојници судија како не би изрицали алтернативне кривичне санкције и не би прихватили споразум о признању кривице за преко 100 малолетника (Anderson, 2009).

Још један проблем приликом остваривања ресоцијализације осуђеника у приватним затворима јесте непостојање одговарајућих пенитенцијарних програма. Наиме, истраживање из 2005. године спроведено од стране Патрика Бајера (Patrick Bayer) и Дејвида Позена (David Pozen) показало је да приватне пенитенцијарне установе за малолетнике имају високу стопу рецидивизма, јер се у њима, за разлику од државних затвора у којима постоје програми намењени преваспитању и поправљању осуђеника, не примењују програми за ресоцијализацију осуђеника. Ако којим случајем

приватни затвори покрену одређене пенитенцијарне програме, они нису намењени ресоцијализацији осуђеника, већ остваривању уговорних обавеза које су преузете од стране приватних затвора (Anderson, 2009).

5. Потреба увођења приватних затвора у Републици Србији

Из приказаних аргумената за и против постојања приватних затвора можемо видети да је ово питање и даље доста контроверзно. Ипак, анализом стања пенитенцијарног система у Републици Србији увиђамо да постоје разлози за размишљање о увођењу приватних затвора у пенитенцијарни систем. Стога, у наредном делу рада представимо ове најзначајније разлоге.

Како је један од разлога допуштења у Сједињеним Америчким Државама да приватне компаније почну да управљају, а касније и конструишу затворе, био пренасељеност затвора, можемо тврдити да се Република Србија суочава са истим проблемом, јер су капацитети пенитенцијарног система око 6.000 затвореника, док је број лица лишених слободе далеко већи. Наиме, док је почетком деведесетих година прошлог века број лица лишених слободе био око 3.600, до 2000. године број лица лишених слободе порастао је на 6.000. Од 2001. године могуће је пратити даљи раст броја лица лишених слободе у заводима за извршење кривичних санкција. До 2003. године било је између 5 и 6 хиљада затворених лица, да би након ове године овај тренд нагло почео да расте (Константиновић Вилић, Костић, 2013: 37). На крају 2012. године било је 10.226 лица која су лишена слободе у Србији (Извештај о раду Управе за извршење кривичних санкција, 2012). Уједно, пренасељеношћу капацитета у пенитенцијарним установама крши се обавеза предвиђења чланом 67. Закона о извршењу кривичних санкција¹⁶ (у даљем тексту ЗИКС) и чланом 15. Правилника о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора¹⁷ (у даљем тексту Правилник), о томе да је за свако осуђено лице потребно обезбедити најмање 8 кубних метара, као и 4 квадратна метра простора у спаваоници. Наглашавамо да би строга примена законских обавеза о потребном броју квадратних и кубних метара довела до тога да реални капацитети пенитенцијарног система у Србији буду око 4.500 затвореника.¹⁸ Такође, Европски суд за

¹⁶ члан 67. Закона о извршењу кривичних санкција, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05, 72/09 и 31/11.

¹⁷ члан 15. Правилника о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, *Сл. гласник РС*, бр. 72/10.

¹⁸ *Zatvori puni kao košnice*. Retrieved 27, November 2013, from <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/srbija-iza-resetaka/Zatvori-puni-kaos-koshnice.lt.html>,

људска права у својој одлуци Калашњиков против Русије¹⁹ сматра да је непостојање адекватних смештајних капацитета у затвору неприхватљиво и да представљају понижавајуће поступање, те кршење члана 3. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту Конвенција). Другим речима, колективни смештај осуђеника или постојање њиховог превеликог броја у истој просторији је Европски суд за људска права препознао као могуће кршење Конвенције (Цвејић, Милошевић, Вучковић, 2008: 87).

Као други разлог дозволе да приватне компаније почну да управљају одређеним пенитенцијарним установама наводимо лоше управљање производним капацитетима у установама од стране управника завода и његових људи. Наиме, као пример за ову нашу тврдњу можемо узети стање у производним капацитетима у казнено-поправним заводима у Нишу и Пожаревцу. Наиме, у КПЗ Ниш постоји индустријски погон под називом „Делиград“, као део службе за обуку и упошљавање. У овом индустријском погону спроводе се, према подацима Управе за извршење кривичних санкција, делатности у неколико сектора: металски (производња апарата за домаћинство), дрвни (производња лежајева, грађевинске столарије, шаховских гарнитура и сл.), економија (пољопривредне делатности), угоститељство (мотел „Делиград“ и одмаралиште на Јастрепцу), технички сервис, возни парк, грађевински сектор, наменско одељење.²⁰ Током осамдесетих година прошлог века индустријски погон „Делиград“ је производио 12 типова казана за етажно грејање вертикалне и хоризонталне градње различитих капацитета, што сведочи о значају индустријског погона „Делиград“ у југословенским размерама у производњи казана (Константиновић Вилић, Ђурђић, Петрушић, 2001: 99). Деведесетих година производња у „Делиграду“ је, због преласка на тржишни систем пословања државе, економских санкција и ратова, девастирана и значајно смањења. Технологија рада је застарела, а машине су похабане, што је резултирало тиме да је производња изгубила економску функцију због неконкурентности на тржишту.²¹ Од укупног броја затвореника мање од једне четвртине ради, иако много већи број затвореника испуњава услове за рад, при чему, како кажу сами затвореници, управа КПЗ Ниш не поштује њихове жеље при избору радног места. Уједно казнено-поправни

19 Case of Kalashnikov v. Russia, appl. nr. 47095/99

20 Kazneno-popravni zavod u Nišu, Retrieved 27, November 2013, from <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/lt/articles/ustanove-za-izvršenje-krivичnih-sankcija/kazneno-popravni-zavodi/zatvorenog-tipa/kazneno-popravni-zavod-u-nisu/>

21 Bezbednosno-obaveštajne službe Republike Srbije, *Zatvori*, Retrieved 29, November 2013, from [http://www.bezbednost.org/upload/document/\(15\)_unijat_2009_zatvori.pdf](http://www.bezbednost.org/upload/document/(15)_unijat_2009_zatvori.pdf)

заводу Нишу не располаже довољном количином репроматеријала (Јелић, Киурски, Новаковић, Обрадовић, 2003: 40). Према расположивим подацима из електронских медија, сазнајемо да је дошло до раскида већ уговорених послова са фирмама „Магнохром“ и „Фармаком“.²²

Слична ситуација по питању стања привредне јединице „Препород“ у казнено-поправном заводу Забела у Пожаревцу. Подаци доступни на сајту Управе за извршење кривичних санкција указују да је пословање у оквиру привредне јединице „Препород“ организовано у оквиру металског, дрвног и пољопривредног сектора, одељења сточарске производње „Звезда“, одсека „Летњиковац“ са фармом свиња и јунади и одељења угоститељства са рестораном „Препород“.²³ Осамдесетих година XX века КПЗ Забела је производио преко 30.000 штедњака, који су се извозили на простор тадашње заједничке државе. Иако је распадом државе нестало заједничко тржиште за производњу штедњака, данас би КПЗ Забела могао да буде конкурентан у производњи клупа за паркове. Међутим, основни проблем који онемогућава континуиран процес производње клупа је недостатак материјала (Кузминовић, Палибрк, 2012: 9–10).

Необезбеђивањем процеса рада за осуђенике Република Србија крши њихова права предвиђена чланом 86 ЗИКС-а и чл. 45. и 46. Правилника, у којима је предвиђено да је рад саставни део програма поступања. Другим речима, рад представља облик третмана, чији је циљ стицање, одржавање и повећавање радних способности осуђеника, радних навика и стручног знања. Рад осуђеника сматра се примарним и најефикаснијим обликом третмана (Константиновић Вилић et al., 2011: 167), јер се њиме обезбеђују предуслови да осуђеник нађе посао по изласку из пенитенцијарне установе, чиме би се у значајној мери спречио рецидивизам.

Трећи разлог за давање дозволе приватним компанијама да руководе пенитенцијарним установама у Србији је чисто економске природе. Наиме, уколико пођемо од тога да један осуђеник кошта државу дневно просечно 15 евра, а цео пенитенцијарни систем годишње кошта 60 милиона евра,²⁴ можемо закључити да ће држава, препуштањем свог ексклузивног

22 Radnici KPZ Niš koji su prijavili zloupotrebe i korupciju „trpe šikaniranje“, Retrieved 29, November 2013, http://www.transparentnost.org.rs/index.php?view=details&id=1076%3Amediji-o-korupciji&option=com_eventlist&Itemid=6&lang=sr

23 Kazнено-поправни заводу у Пожаревцу – Zabela, Retrieved 29, November 2013, <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/lt/articles/ustanove-za-izvršenje-krivичnih-sankcija/kazнено-поправни-zavodi/strogo-zatvorenog-tipa/kazнено-поправни-zavod-u-pozarevcu-zabeli/>

24 Srpski zatvorenik košta 15 evra na dan, Retrieved 04, December 2013, from <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Srpski-zatvorenik-kosta-15-evra-na-dan.lt.html>

права извршења кривичних санкција приватним компанијама, уштедети значајан део буџетских средстава.

Без обзира што постоје услови да се дозволи приватним компанијама да воде пенитенцијарне установе у Србији, неопходно је доношење одговарајућег законског оквира, без којег тако нешто не би било могуће. Законом о извршењу кривичних санкција прописано је да постизање економске користи од рада осуђених не сме штетити остварењу сврхе тог рада, при чему је истакнуто да је рад осуђеника њихово право, а не обавеза. Како је профит циљ производње одређених предмета у приватним затворима, потребно је наћи равнотежу између остваривања сврхе рада да осуђени стекне, одржи и повећа своје радне способности, радне навике и стручно знање, са једне стране, и остаривања профита, са друге стране. Другим речима, потребно је подстаћи осуђенике, применом савремених пенолошких мера, да почну да размишљају да се радно ангажују, јер то доприноси њиховој суштинској промени, као и лакшем налажењу после након изласка из пенитенцијарне установе. На овај начин превазишао би се проблем везан за забрану принудног рада у Уставу Републике Србије²⁵ (члан 26). Проблем, такође, представља Конвенција Међународне организације рада бр. 29, од 10. јуна 1930. године, у којој је изричито прописано да се принудни рад не односи на сваки рад или услугу, који се од неке особе, захтева, као последица осуде проглашене судском пресудом, под условом да се наведени рад или услуга обављају под надзором и контролом јавне власти и да наведена особа није уступљена или стављена на располагање приватним особама, предузећима или удружењима (члан 2). Стога, неопходно је водити рачуна о томе да међународни документи забрањују давање могућности предузећима да им уступе или ставе на располагање осуђена лица на рад. Комитет експерата Међународне организације рада истакао је у својим извештајима о раду осуђеника у приватним затворима да је потребно да осуђеник пристаје да слободно ради у индустријском погону приватног затвора како не би постојао принудни рад осуђеника.²⁶

Уколико би Република Србија донела одлуку о оснивању приватних затвора, неопходно је променити Закон о извршењу кривичних санкција, у којем би се прецизно навело ко сме да оснива приватне затворе и под којим условима. Такође, положај лица лишеног слободе у приватним затворима не сме да се разликује од положаја лица лишеног слободе у тзв. државним затворима. Међутим, није довољно предвидети иста права за

25 члан 26 Устава Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/06.

26 Observation (CEACR) - adopted 2001, published 90th ILC session (2002), Retrieved 21, April 2014, from http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13100:0::NO:P13100_COMMENT_ID:2198997

лица лишеног слободе у приватним затворима, већ је, због специфичности типа пенитенцијарне установе у којој је остваривање профита главни циљ, потребно ојачати положај лица лишеног слободе. Тако је неопходно омогућити лицу лишеном слободе да, уколико сматра да му је повређено неко право прописано ЗИКС-ом од стране управе приватног затвора, поднесе одговарајући поднесак лицу које је именовано од стране државе и које би било непосредно присутно у приватном затвору. На тај начин би се спречила ситуација да запослени у приватним затворима, неодговарањем и недистрибуирањем одговараћих поднесака надлежним државним органима додатно погоршају положај лица лишеног слободе. Између осталог, за управника приватног затвора може бити именовано лице које испуњава све услове прописане одредбама ЗИКС-а. Иста аналогија важи и за начелнике служби, при чему би запослени у одговарајућим службама у приватним затворима морали да прођу потребну обуку у оквиру Центра за обуку и стручно оспособљавање запослених у Управи за извршење кривичних санкција.

Потребно је, такође, увођење могућности да комисија, састављена од инспектора рада и представника Управе за извршење кривичних санкција, редовно и ванредно посећује индустријске погоне приватних затвора. На тај начин би се спречила ситуација да управа приватног затвора тера осуђенике да раде, кршећи при томе одредбе ЗИКС-а везане за рад осуђеника.

6. Закључак

Приватни затвори, као врста пенитенцијарних установа, новијег су датума. Сједињене Америчке Државе, заједно са Великом Британијом, биле су пионири у настанку ових казнено-поправних установа. Иако су ове земље најдаље одмакле у вођењу затвора од стране приватних компанија, пажљивом анализом је било могуће уочити све недостатке једног оваквог система и поред свих бенефита њиховог постојања. Разлози допуштања приватним компанијама у почетку да воде, а касније да граде затворе, су пренатрпаност затвора, као и став тадашњих политичара да приватне компаније могу боље да руководе одређеним јавним системима.

Анализом стања у пенитенцијарном систему у Републици Србији, увиђамо да постоји два пута више лица лишених слободе у казнено-поправним установама у односу на законом прописане услове. Такође, један од најважнијих облика третмана – рад осуђеника, се не спроводи у пуном обиму, због недостатка финансијских средстава, што у комбинацији са хроничном кризом у Републици Србији, при чему 60 милиона евра годишње

кошта пенитенцијарни систем, представља основу за доношење одлуке о оснивању приватних затвора. Ипак, одлука да приватне компаније руководе затворима није толико једноставна. Потребно је узети у обзир све опасности и недостатке које оваква одлука носи са собом. Највећа опасност се огледа у томе да приватне компаније злоупотребљавају рад осуђеника, с циљем постизања што веће економске добити. Међутим, постоје и други недостаци приватних затвора, који се отелотворују у проблемима хуманитарног и социјалног карактера, лошијој обуци запослених у формалном систему, истом обиму насиља као у државним затворима, присутности веће количине психоактивних супстанци у односу на државне затворе, лошијем квалитету хране итд. Стога, приликом доношења одлуке о допуштању приватним компанијама да руководе затворима, потребно је сагледати позитивне и негативне стране увођења приватних затвора, и сходно тренутној ситуацији донети коначну одлуку.

Литература

Anderson, L. (2009). Kicking the National Habit: The Legal and Policy Arguments for Abolishing Private Prison Contracts. *Public Contract Law Journal*. (Electronic version). Retrieved 21, November 2013, from <https://www.prisonlegalnews.org/displayArticle.aspx?articleid=21985&AspxAutoDetectCookieSupport=1>

Arguments against Private Prisons. Retrieved 21, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/cons>

Arguments for Private Prisons. Retrieved 16, November 2013, from <https://sites.google.com/site/privateprisons2/pros>

Bezbednosno-obaveštajne službe Republike Srbije, *Zatvori*. Retrieved 29, November 2013, from [http://www.bezbednost.org/upload/document/\(15\)_unijat_2009_zatvori.pdf](http://www.bezbednost.org/upload/document/(15)_unijat_2009_zatvori.pdf)

Bezbednosno-obaveštajne službe Republike Srbije, *Zatvori*. Retrieved 29, November 2013, from [http://www.bezbednost.org/upload/document/\(15\)_unijat_2009_zatvori.pdf](http://www.bezbednost.org/upload/document/(15)_unijat_2009_zatvori.pdf)

Blakely, C., Bumphus, V. (2004). Private and Public Sector Prisons—A Comparison of Select Characteristics. *Federal Probation – A Journal of Correctional Philosophy and Practice*. 68 (1). (Electronic version). Retrieved 21, November 2013, from <http://www.uscourts.gov/uscourts/federalcourts/pps/fedprob/2004-06/prisons.html>

Camp, D., Gaes, G. (2000). *Private Prisons in the United States, 1999: An Assessment of Growth, Performance, Custody Standards, and Training Requirements*

(Electronic version). Washington: Federal Bureau of Prisons Office of Research and Evaluation. Retrieved 23, November 2013, from http://www.bop.gov/news/research_projects/published_reports/prison_mgmt/oreprcg2000.pdf

Case of Kalashnikov v. Russia. Appl. nr. 47095/99

ССА Story: Our Company History. Retrieved 11, November 2013, from <http://cca.com/our-history>

Цвејић, А., Милошевић, В., Вучковић, Л. (2008). *Мониторинг услова затварања у КПЗ Ниш (Electronic version)*. Ниш: Центар за људска права. Retrieved 27, November 2013, from <http://www.chr-nis.org.rs/wp-content/uploads/2011/05/Monitoring-uslova-zatvaranja-u-KPZ-Nis.pdf>

Димовски, Д. (2008). Појава и развој казне лишења слободе. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. 249-278

Due process. Retrieved 18, November 2013, from http://www.law.cornell.edu/wex/du_e_process

Извештај о раду Управе за извршење кривичних санкција за 2012. годину. Retrieved 25, November 2013, from http://www.uiks.mpravde.gov.rs/images/UKKS_izvestaj_2012.pdf

Јелић, М., Киурски, М., Новаковић, Н., Обрадовић, М. (2003). *Како до европских стандарда – Затвори у Србији 2002–2003. (Electronic version)*. Београд: Хелсиншки одбор за људска права у Србији. Retrieved 27, November 2013, from <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/sveske17.pdf>

Kazneno-popravni zavod u Nišu. Retrieved 27, November 2013, from <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/lt/articles/ustanove-za-izvršenje-krivичних-sankcija/kazneno-popravni-zavodi/zatvorenog-tipa/kazneno-popravni-zavod-u-nisu/>

Kazneno-popravni zavodu u Požarevcu – Zabela. Retrieved 29, November 2013, <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/lt/articles/ustanove-za-izvršenje-krivичних-sankcija/kazneno-popravni-zavodi/strogo-zatvorenog-tipa/kazneno-popravni-zavod-u-pozarevcu-zabeli/>

Константиновић Вилић, С., Ђурђић, В., Петрушић, Н. (2001). *Казнено поправни завод у Нишу – 90 година*. Ниш: Просвета

Константиновић Вилић, С., Костић, М. (2011). *Пенологија*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета

Константиновић Вилић, С., Костић, М. (2013). *Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета

Kutama Sinthumule Correctional Center. Retrieved 12, November 2013, from <http://www.geogroup.com/maps/locationdetails/66>

Кузминовић, И., Палибрк, Љ. (2012). *Затворски систем у Србији (Electronic version)*. Београд: Хеслиншки одбор за људска права у Србији. Retrieved 29, November 2013, <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/zatvori%20-%20mart%202012.pdf>

Logan, C. (1992). Well Kept: Comparing Quality of Confinement in Private and Public Prisons. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 83. 577-613

Michigan Privatization Report (Electronic version). (2003). Mackinac Center for Public Policy. Retrieved 17, November 2013, from <http://www.mackinac.org/archives/2003/mpr2003-01.pdf>

Observation (CEACR) - adopted 2001, published 90th ILC session. (2002). Retrieved 21, April 2014, from http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13100:0::NO::P13100_COMMENT_ID:2198997

Panchiama, N. *Competition in Prisons (Electronic version)*. Retrieved 14, November 2013, from <http://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/Prisons%20briefing%20final.pdf>

Perrone, D., Pratt, T. (2003). Comparing the Quality of Confinement and Costeffectiveness of Public versus Private Prisons: What We Know, Why We Do Not Know More, and Where to Go from Here. *The Prison Journal, (Electronic version)*. Retrieved 16, November 2013, from http://www.d.umn.edu/~jmaahs/Correctional%20Continuum/Online%20Readings/PerroneandPratt_privatization.pdf

Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора. *Службени гласник РС*. Бр.72 (2010)

Price, B., Morriss, J. (2012). *Prison Privatization: The Many Facets of a Controversial Industry*. California: ABC-CLIO

Radnici KPZ Niš koji su prijavili zloupotrebe i korupciju „trpe šikaniranje“. Retrieved 29, November 2013, http://www.transparentnost.org.rs/index.php?view=details&id=1076%3Amediji-o-korupciji&option=com_eventlist&Itemid=6&lang=sr

Roth, M. (2006) *Prisons and Prison Systems: A Global Encyclopedia*. USA: Greenwood Press

Sellers, M. (1993). *The History and Politics of Private Prisons: A Comparative Analysis*. England: Associated University Presses

Selman, D., Leighton, P. (2010). *Punishment for Sale: Private Prisons, Big Business, and the Incarceration Binge*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers

Smith, A. (2012). *Private vs. Public Facilities, Is it cost effective and safe? (Electronic version)*. Retrieved 11, November 2013, from [http://www.corrections.com/news/article/30903-private-vs-public-facilities-is-it-cost-effective-and-safe-](http://www.corrections.com/news/article/30903-private-vs-public-facilities-is-it-cost-effective-and-safe)

South Florida State Hospital. Retrieved 12, November 2013, from <http://www.geocarellc.com/Locations/SouthFloridaStateHospital.aspx>

Srpski zatvorenik košta 15 evra na dan. Retrieved 04, December 2013, from <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Srpski-zatvorenik-kosta-15-evra-na-dan.lt.html>

The Geo Group. Retrieved 11, November 2013, from <http://www.geogroup.com/history>

Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 98 (2006)

Welsh Prisoners in the Prison Estate: Follow-up, Ninth Report of Session 2009-2010. Great Britain: Parliament: House of Commons: Welsh Affairs Committee

What Is a Private Prison? Retrieved 10, November 2013, from <http://www.wise-geek.com/what-is-a-private-prison.htm>

Whitehead, P., Crawshaw, P. (2012) *Organising Neoliberalism: Markets, Privatisation and Justice*. London: Anthem Press

Wilson, J. (2011). *Advantages and Disadvantages of Private Prisons and Jails (Electronic version)*. Retrieved 17, November 2013, from <http://www.studymode.com/essays/Advantages-And-Disadvantages-Of-Private-Prisons-565992.html>

Закон о извршењу кривичних санкција. *Службени гласник РС*. Бр. 85 (2005), 72 (2009) и 31 (2011)

Zatvori puni kao košnice. Retrieved 27, November 2013, from <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/srbija-iza-resetaka/Zatvori-puni-kao-koshnice.lt.html>,

Darko Dimovski, LL.D.

Assistant Professor,
Faculty of Law, University of Niš

Private Prisons

Summary

The author, based on the circumstances that contributed to the creation of private prisons, has explained the historical development of private prisons in the United States and Great Britain. After that, the author has analyzed the strengths and weaknesses of the prison run by private companies. Namely, the author has, stating the benefits of private prisons (reduced overcrowding penitentiary institution, cheaper accommodation cost per prisoner, provide better services, the possibility of applying a new philosophy in the manner of execution of sentence, with modern Penitentiary program, with the aim of re-socialization and the reduction of recidivism) and weaknesses of the private prisons (the question of legitimacy, a chronic lack of space in the Penitentiary system is not solved, business-oriented policies of private prisons, less salaries, poor performance of the security service, worst food, weak enforcement of parole, lack of appropriate penitentiary program), wanted to draw attention to the professional public about controversy of the introduction private companies in the management structure of penitentiary institutions .

As the Republic of Serbia is, constantly in the last twenty years, faced with the increasing number of inmates, as well as the chronic shortage of money, which affects on the situation in industrial areas of prisons, there are options to give licenses to private companies to manage prisons. Therefore, the author has paid special attention to potential problems of introducing private prisons in the penitentiary system in Serbia.

Keywords: private prisons, historical development, Republic of Serbia.